

DO LUGAR. RE-CREACIÓN DA MAR CALMA DE NOIA NA VOZ DE MARÍA MARIÑO

Ana Romaní

*“O lugar é o punto ou o centro sobre que se circumscribe universo”
(José Ángel Valente)*

Hai un Lugar na voz poética de María Mariño, sempre en preamar con mulleres como puntos suspensivos e barcas inmóbiles, ancoradas as súas redes. Hai un lugar, o lugar, que non é paisaxe, nin natureza, nin patria, que tal vez sexa infancia ou tal vez o desexo da voz e do poema ou quizais non exista porque no poema nada existe previamente faise nel. O lugar é pois na voz. E atrávesaa.

Na poética da disolución (X. L. Méndez Ferrín) de María Mariño hai tamén un camiño de indagación, de procura, unha necesidade de saberse. A voz disgregada busca-se, re-crease na palabra e para iso convoca o lugar que a conforma, iso que ela pode nomear. O suxeito desposuído (Arcadio López Casanova) busca o seu sentido ultimo nunha viaxe que é traxectoria en profundidade mais que desenvolvemento no tempo e no espazo. A procura faise no tempo mesmo do dicir porque nel están os tempos todos, os espazos todos. Dende a afirmación inicial de *Palabra no Tempo* “Son aquela!” á interrogación de *Verba que Comenza* “¿Quen eres –preguntaranche-quen eres?” a escritora emprende un labor de escavación na materia do poema que é ao fin tamén ela mesma disgregada. María Mariño re-crease, volve a crearse, no poema-mundo.

E non bate o mar.

Porque a infancia tecedeira de María Mariño é nun mar sen ondas, “a mar calma” de Noia. A **fosa de auga quieta** de Noia e a **fosa de altura** do Courel -fosas as dúas- enmarcan o proceso de construción- disolución da voz poética de María Mariño, unha nena muda que se reconece na ribeira, entre cálculos adolescentes e verbas-contas, vai tomando corpo no corpo do poema.

Son aquela!
Son aquela sempre soia
Que paseaba a ribeira
A ver si nela atopaba,
A ver si nela afogaba.
(PnT)

¿Quien era a niña
que en la montaña
en su voz cantaba
lo bello pasado de su ribera
en pleamar?
(MAT)

A nena agarda, a nena reconstruída no poema agarda no Courel a vida que non foi. Procura. Urde. E todo conflúe no lugar da voz. A confluencia de contrarios que non

son tal conviven na voz poética de María Mariño, o paradoxo revélase necesario, na tensión da procura o onte é hoxe, o mar é cume e na pobreza da infancia os sonhos de torres altas son verba-luz. Tal vez hai un eco, percíbese un rumor da conciencia dunha voz usurpada nesta outra que escoitamos. “Cando a pobreza se funde coa propia existencia crease unha visión da realidade diferente”(Antonio Gamoneda). A pobreza fala desde dentro, non enuncia, non describe, rev(b)ela o lugar sin lugar, é a arte povera da poesía de María Mariño (Carmen Blanco). Ese estado de espera, sonho de ser en rebel-día.

Aquello que yo aguardaba,
Que no sé lo que era,
Solo se que esperaba
(MAT)

!como rinchan as vigas chamándome pobre!
(VqC)
E non bate o mar.

O lugar é no poema. E é remo de “bogar soio”, furna, rede, vela, bou. Está no cerne da escrita e da vida esa vivencia do mar da infancia de Noia, esa permanencia na procura da onda, na súa interrogación constante. E non hai respostas. En María Mariño non hai respostas senón procura. Ese mar é mundo que a constitúe, carne, linguaxe. Hai un mar inmóbil, sen brisa, sen marea, (Noia foi porto de mareas) que cruza toda a obra poética da escritora e se constitúe en universo simbólico mais aló da referencia física á que alude. No proceso de creación e disolución nese magma poético que é a voz da escritora ex(-)céntrica os lugares impregnan o poema da súa materia. A soidade, o medo, a confusión, o berro vital da palabra última de *Verba que Comenza*, ese non dicirse e desdicirse sempre cuestionado nunha lingua crebada, son realmente cume e furna, souto e auga que boga soa, redes todas nas que apreixar a disolución do eu, a súa urxencia de saberse.

...Camiño-furna que en praia has de bogar-
a onda que de ti sin remos vai e volve
é a lousa que non podo eu pousar

Hai mares. O mar océano dos poemas apocalípticos e abisais de *Verba que Comenza*, o mar que anaina a canción con proa de barco pesqueiro na Marola e gaivotas, pero o outro, o da marea sen ondas que aboia, non é un mar, é o lugar que fala na voz, non a súa visión.

O pouso sempre quedo,
hoxe anda e sin ir vou.
O rastro que vai deixando
É o mar donde afondan redes todas do meu bou

De querermos cartografías o mapa de María Mariño non só é furna e mar é tamén Tapal. A praza que abriga a igrexa de San Martiño en Noia é territorio que condensa a calor da figura materna, a súa existencia. Tapal, San Martiño, a Pedra Chan, itinerario da procura da calor do lugar: a quenturiña da nai, a figura máis carnal da obra poética de María Mariño, esa soberana do amor que a poeta busca na chombra, na mantilla, nas

“tixeiras”, na escaleiriña de pedra, no mapa emocional da poeta “!Ouh, quen me dera que a miña nai me dera hoxe unha tunda!”

As liñas dos poemas marcan tamén con lapis de esbozo e labor os lugares físicos desa outra María Mariño de obradoiro literario (Helena González).

NOIA EN DOUS RELATOS E DOUS POEMAS

Más Allá del Tiempo, o libro en castelán de María Mariño, é unha sala de costura. Neses lugares onde se xuntaban as mulleres a aprender a coser as teas desenfadas cubrían o chan, os retallos de cores e texturas diversas colgaban dos brazos e dos colos, os fíos baixaban prendidos das saias, alfinetes e agullas cravaban o peito e o xiz azul marcaba a contorna e deixaba os rastros nas mans. *Más Allá del Tiempo* é a sala de costura de María Mariño, nel están as teas, as súas pezas, os fíos sen ganduxar, cos que logo creará a escritora unha obra literaria única en galego. A xeito de microcosmos desa costura, “Noya”, o relato que abre o libro, reúne moitos dos materias cos que vestirá María Mariño a súa obra galega. Neste texto están algúns dos temas, dos motivos e os símbolos que se consolidan logo nas arquitecturas poéticas de *Palabra no Tempo* e *Verba que Comenza*, desde a rupturas sintácticas á pobreza, o mar como interrogación, os sonhos, o desexo da voz, o medo, a natureza, o seu “ditado”. A Finca do Marqués é o lugar do desexo de ser, espazo real situado no malecón de Noia, que agochaba tralos seus muros de pedra a curiosidade dos nenos e nenas da vila, árbores traídas doutras xeografías, espazo prohibido e inaccesible na imaxinación da infancia, territorio metafórico doutro mundo. Ese é o lugar real no que se adentra María Mariño para re-crearse, “había abierto por primera vez su libro, grabando en el las primeras letras”.

Hai un regreso en *Más Allá del Tiempo* que ten xeito de mariña e son de badaladas. Tocan tal vez a ánimas. En “A mi regreso” o lapis do obradoiro literario de María Mariño ensaia a norma, procura o “escribir como se debe”. Aí a vida detida da vila de Noia, aí a súa intención de escrita, pero a voz xa comeza a chegar outra como un rumor, sen sitio, “nidos empotrados en el mar”, “donde sus redes posan a pez”, “mujeres como puntos suspensivos” ... Á fin deixa a pluma. ¿Que tránsito vai desa imposibilidade de pluma abandonada ao “!Xa me din en verba aberta !” de *Verba que Comenza*?

Como pontes de pasaxe por riba dos abismos os libros *Más Allá del Tiempo* e *Palabra no Tempo* establecen diálogos, liñas de continuidade ou discontinuidade, en todo caso relacións. E Noia-Noya fai arco. As augas dunha e outra onda circulan entre os poemas Noya II de *Más Allá del Tiempo* e Noia de *Palabra no Tempo*. Esa homenaxe. A explícita declaración das raíces, iso que anda por dentro do corpo cando o corpo sábese xermolo, nabiña nese son “haciendo sentir la rosa /ya nacida en poesía”, “urna de tu eco” “silencio daquela hora”. Soan as Noias de María Mariño, campás, voces... e iluminan con “luz de aurora” e “luz de alma”, Tapal, Sta. María a Nova, a nai, o fogar, o lugar e as tres pontes que comunican as ribeiras da voz poética da escritora tan vibrante e diáfana nas intencións dos dous poemas “!si yo supiese cantar!”

E non bate o mar. Ou si. No cerne do poema bate un mar, o do lugar da voz que a atravesa. Escribiu Antón Avilés de Taramancos:

O bater das ondas
aínda abanea o teu berce, María

ANTÓN AVILÉS DE TARAMANCOS E MARÍA MARIÑO EN NOIA

Antón Avilés de Taramancos construíu un veleiro para María Mariño. Era de tinta negra, tiña velame ao vento, marea, era paquebote tal vez a navegar. Eu vino en Noia, no caderno de Avilés. O veleiro María Mariño.

O poema de homenaxe de Antón Avilés de Taramancos a María Mariño engasta a obra de dous autores unidos mais aló do mar inmóbil. E máis aló do empeño do autor de *As Torres no Ar* por recoñecer a obra da poeta en Noia. Promotor desde a Asociación Cultural Catavento da Homenaxe Popular a María Mariño no ano 1982 e editor da súa obra inédita *Verba que Comenza* no ano 1992, a corrente que comunica a Antón Avilés de Taramancos con María Mariño é “furna pequeniña, mundo”. Porque antes de que María Mariño naufragara nos montes do Courel no poema de Avilés, antes do velame que queda nos seus ollos, antes ou tal vez despois ou tal vez sen tempo que mida a ponte e o arco, María Mariño escribiu:

Ouh Natureza pequeniña e longa, hoxe
tේnote na man, cinguidiña ós meus dedos de
terra,
puño xusto da miña forza,
soio latido.

E Avilés de Taramancos escribiu:

Todo vive no colo da naviña. Todo vive:
o verde borborete que levanta o centeo,
a canción da restreva
e a fartura
de ter a arca do feixó comprida:
a casa acesa e o paspallás cantando.

Collo o grao da semente, esa ternura
Na que sostén as trabes o universo:
En tan mínima urna namorada

O mar, os veleiros da ría de Noia, o calafate que constrúe o corazón da materia poética de Avilés, ese mar de vela e barcas ancoradas que non da calo aos navíos de María Mariño, remo de “bogar soio”. O mar de Avilés e de María e tamén a terra. A substancia da terra mineral que dá consistencia de carne á voz de Avilés, esa que os seus pais labraron, a terra que leva e trae a María Mariño, a nena muda que fala e se rebela desde o substrato máis fondo e mineral da voz poética na que se busca. “Terra verba Miña!”. Esa que sustenta as figuras maternas, a nai das *Torres no Ar* de Avilés de Taramancos, labradora, “No escuro nai, mater amabilis, amantíssima mae, no escuro o teu amor de pedra firme/faro que brúa desesperadamente por salvarme”, a nai de María Mariño costureira, “son cadea enfurruxada/vertida das túas veas./Si ma poderas limpar/ e que brillara en contento,/eu berrará de a feito: !De miña nai son cadea, i ela en min é o tempo!”.

Labradora e costureira, as mans traballadoras das nais, a rugosidade da pel no labor de sustento emocional e nutricio de dous poetas erguidos sobre si mesmos, desde ese lugar sin lugar no que é o poema.

Encóllome para entrar de novo en ti, Mundo.
Acurrucada rógoche que deas altura á miña
cabida, que flote en ti, que en ti se esparza,
E nas tuas áas me acollas,
Amplia e sinxela, e digas a berro limpo:
!Naceu de min!

(María Mariño)

Que a terra me conforte,
a terra fresca
onde meus pais lavraron,
e sinta o seu lentor
e sinta a saíba
subir polas raíces até o corpo
dos grandes castiñeiros.
Só por sentir as rulas
Pousar-se levemente na saudade.
(Avilés de Taramancos)

BIBLIOGRAFÍA

- Blanco, Carmen (2007): "O misterio María Mariño", *Album de Mulleres*, en <http://www.culturagalega.org/album>.
- Gamoneda, Antonio (2007): Declaracións á Axencia EFE-Galicia, 3 de maio.
- González, Helena (2007): "A Peza que recompón o puzzle", limiar a *Mas Allá del Tiempo*, Santiago de Compostela, Alvarellos Editora.
- López Casanova, Arcadio (2007): "Situación, construción e sentido de Palabra no Tempo", en Blanco, Carmen (coord.): *María Mariño Carou*, "Día das Letras Galegas 2007", [Departamento de Filoloxía Galega], Santiago de Compostela, Universidade de Santiago de Compostela, Servizo de Publicacións e Intercambio Científico.
- Mendez Ferrín, Xosé Luís (2007): "Abismo y dinamita", alocución na sesión Extraordinaria celebrada pola Real Academia Galega en Seoane do Courel o 17 de maio.